

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 4 Sayı: 19 Volume: 4 Issue: 19
Güz 2011 Fall 2011
www.sosyalarastirmalar.com

TARİHSEL OĞUZ İSİM SÖZVARLIĞININ KAZAK TÜRKÇESİNDEKİ GÖRÜNÜMÜ “THE VIEW OF HISTORICAL OGHUZ NOUN VOCABULARY IN KAZAKH TURKISH”

M. Selda KARAŞLAR*

Özet

Kâşgarlı Mahmud'un *Dîvân'ı*, XI. yüzyıl Türk dünyasındaki Oğuz ve Kıpçak lehçesi ile ilgili ilk bilgileri veren bir eserdir. *Dîvân'*daki bilgilerden hareketle Kâşgarlı'nın Batı Türklüğünü iyi tanıdığını anlayabiliyoruz. Kâşgarlı'nın Oğuzlara ve Kıpçaklara ait naklettiği bilgiler günümüz Oğuz ve Kıpçak lehçeleri araştırmaları için de birincil öneme sahiptir. *Dîvân'*daki verilerden, Oğuz-Kıpçak dil etkileşiminin XI. yüzyılda yoğun bir biçimde olduğunu görmekteyiz. Bu etkileşim daha sonraki dönemlerde de artarak devam etmiştir. Kıpçak Türkçesi'nin bir kolu olan Kazak Türkçesi'nde de bu etkileşimin izlerini görmek mümkündür. Bu çalışma ile *Dîvân'*da yer alan Oğuzca isimlerin, Kazak lehçesindeki varlığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Oğuz Türkçesi, Kazak Türkçesi, Dîvânu Luğâti't-Türk, Etkileşim, Oğuzca İsimler.

Abstract

Mahmud al-Kashgari's Diwan is a work which gives first knowledge about dialects of Oghuz Turks and Kipchaks in Turkish world of 11th century. We understand that Kashgari knows Western Turk very well by referring the content of Diwan. Knowledge on Oghuz Turks and Kipchaks which was narrated by Kashgari is a primary emphasis for today's searches on dialects of Oghuz Turks and Kipchaks. Referring to the Diwan we see that there is much language interaction between Oghuz and Kipchaks in 11th century. This interaction also continued increasingly in the following terms. It is possible to see the traces of this interaction in the Kazakh language which is a branch of Kipchak Turkish. By this work nouns which belong to Oghuz language that take place in the Diwan will be put forth the beings in Kazakh language.

Key Words: Oghuz Turkish, Kazakh Turkish, the Dîvânu Luğâti't-Türk, Interaction, Nouns in Oghuz Language.

Giriş

Kâşgarlı Mahmud ve Kıpçaklar

Büyük Türk dilcisi Kâşgarlı Mahmud, eserinde ele aldığı sözcükleri tek tek illeri dolaşarak edinmiştir. Bundan dolayı eser küçük bir lehçeler antolojisi özelliği göstermektedir. Lehçeler içinde en çok Oğuz ve Kıpçak Lehçelerine ait sözcükler ağır basmaktadır. *Dîvân'*daki bazı sözcüklerde “Oğuzca ve Kıpçakça” kaydı birlikte yer almaktadır. Bu durum o dönemde Kıpçaklarla Oğuzların söz varlığı bakımından yakın dil ilişkileri içerisinde olduklarını göstermektedir. Kâşgarlı, eserinde Kıpçak Türkçesi'ne ait sözcükler yanında Kıpçak

* Yıldız Teknik Üniversitesi, Eski Türk Dili Bilim Dalı Doktora Öğrencisi.

Türkçesi'ne ait bir takım ses ve gramer özelliklerinden de söz etmiştir. Eser, Kıpçak Türkçesi'ne ait ilk bilgiler vermesi bakımından da önem taşımaktadır.

Modern Kazak Türkçesi

Kazak Türkleri¹, Türk boylarının kuzey başka bir deyişle Kıpçak koluna; Kazak Türkçesi de Kıpçak dil grubuna dahil edilmektedir. Türk dilleri içerisinde en geniş sahada konuşulan Türk dilidir.² T. Tekin'in tasnifine göre, Kazak Türkçesi *ayak/tavlı* (Kıpçak) grubunun, *kos-* alt grubuna girmektedir. Kazak Türkçesi; kuzeydoğu kolu, güney kolu ve batı kolu olmak üzere üç kola ayrılmaktadır. Bunlardan kuzeydoğu kolu çağdaş yazı dilinin temelini oluşturur.³

Kazak Türkçesi bugün dağınık olarak Kazakistan, Doğu Türkistan, Özbekistan, Türkmenistan gibi bölgelerde yaşayan Kazaklar tarafından konuşulmaktadır.⁴ Kazak Türkçesi, Kıpçak dillerinden en çok Karakalpak ve Nogay dilleri ile benzerlik göstermektedir.⁵

Kazak Türkçesi 19. yüzyıl sonlarında yazı dili olmuştur. 1929'a kadar Arap alfabesiyle yazılan Kazak Türkçesi 1929-1940 yılları arasında aşağı-yukarı on yıl kadar Latin alfabesiyle yazılmış, bu alfabe 1940'ta yerini yeni Kazak alfabesine bırakmıştır.⁶ 1940 yılında oluşturulan Kazak-Kiril alfabesi 32 Rus alfabesinden, 7'si diyakritiklerinden, 2'si Latin harfinden ibaret olmak üzere 41 harften oluşmaktadır. 1957 reformuyla, alfabeğe *ë* harfi eklenmiş; böylece Kazak-Kiril alfabesindeki harf sayısı 42'ye çıkmıştır.⁷ Kazak Türkçesi'ne uygulanan bu alfabede harf birliklerinin olmaması, diğer Türk-Kiril alfabelerine oranla, Kazak alfabesini daha kullanışlı kılmıştır. Bununla beraber, diğer Türk-Kiril alfabelerinden farklı harfler içermesi ve

---

¹ Kazak Türklerine ad olan 'Kazak' kelimesinin kökeni hakkında çeşitli görüşler vardır. Bunlar arasında en yaygın ve ittifak edilen görüş, kelimenin 'kaz-' fiilinden türediğidir. 'Kaz-' fiili, 'serseri dolaşmak, evsiz yurtsuz gezmek' anlamına gelmektedir. Kelime bu anlamıyla Çağatay sözlüklerinde ve Kumuk lehçesinde mevcuttur. Houstma tarafından yayımlanan, Kıpçak lehçesine benzeyen 1245'te Mısır'da yazılmış el yazma lügatte *kazak* kelimesi, "ailesiz, yalnız başına olan" anlamlarına gelmektedir. Abuşka sözlüğünde de *kazak* kelimesi, 'evsiz, başıboş dolanan' anlamındadır. Samayloviç, Barthold, Radloff, Vambery, Zenker, Gombocz gibi pek çok âlim 'kazak' sözünün 'başboş gezen, evsiz barsız' anlamlarına geldiği görüşündedir. Bkz. A. Samayloviç (1957). *Kazak Kelimesi Hakkında*, (Çev. Saadet Çağatay), TDAY-Belleten, s. 98-99; Mehmet Saray, Kazak Türklerinin tarihi ile ilgili şu bilgileri vermiştir: Kazakların XV. yüzyılda Özbek Hanı Ebu'l Hayr'a baş kaldırmaları ile başlatılır. Moğol kabilelerinden Oyratlar ile Kalmukların sürekli saldırıları sonucunda, Altın Ordu Hanlığı çok zor duruma düşer. 1456 yılında Ebu'l Hayr'ın Moğol saldırılarını önleyememesi sonucunda, bazı Türkler hanlıktan ayrılarak kuzeye doğru çekilmiştir. Törelere istiklallerine bağlı olarak hareket eden bu Türklere "Kazak" adı verilmiştir. İdil vadisinden Altaylara kadar uzanan geniş bozkırların hâkimi olan Kazak Türkleri, eski Türk ana yurdu olan bu bölgede uzun bir süre hür olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu bölgeye Kazakistan adı verilmiştir. Kazak Türkleri, bu bölgede bulunan bir kısım Sibir ve Moğol asıllı kavimlerle kaynaşarak, onları kendi bünyeleri içinde eritmişlerdir. Bkz. Ahmet Buran (2001). *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Ankara, s. 192. Moğol kabileleriyle birlikte sayıları bir milyonu aşan Kazak Türkleri XVI. yüzyılda Kasım Han'ın idaresine girerler. Kasım Han'dan sonra halkın birliği ve düzeni bozulur. Bunun üzerine Kazak Türkleri; Ulu Cüz, Orta Cüz ve Küçük Cüz olmak üzere üç parçaya ayrılırlar. Her cüzün kendi bağımsızlığını korumaya çalışması Kazakları zayıf düşürür. Bir yandan Kalmuklarla mücadele ederlerken, bir yandan da Ruslarla mücadeleye girişmişlerdir. Devletin zayıflaması, Rusların Kazakistan'ı işgalini kolaylaştırır. 1850 yılında İli havzasını kendi idareleri altına alan Ruslar bu tarihten sonra Kazakistan'ı tamamen işgal etmişlerdir. Kazaklar 1882 yılında tamamen Rus boyunduruğuna girerler. Bkz. Ahmet Caferoğlu (1998). *Türk Kavimleri*, İstanbul, s. 32. 1917 yılında Bolşevik İhtilaline kadar Kazak Türkleri Ruslara karşı çeşitli isyan girişimlerinde bulunmuş; ancak hepside kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Orenbug'ta yapılan 1917 Genel Kazak Kurultayı, ülkenin örgütlenmesi için çok önemli kararlar alır. Kazakların milli partisi Alaş Orda Partisi kurulur. İhtilâl esnasında, Alaş Partisi Alaşorda adı altında Sırderya ve Yedisu eyaletleri dışında bütün Kazakistan'ın bağımsızlığını açıklar. 1917 Ağustosunda Bükey Han yönetiminde, Kazakistan Hükümeti kurulur. Ama bu hükümet hem kızıl hem de beyaz orduya karşı savaştığı için zayıf düşer. 1919 yılında Alaş Orda Hükümeti dağılır ve bağımsız Kazakistan'a son verilir. 26 Ağustos 1920'de Kazakistan SSC kurularak Kazakistan toprakları Sovyetler Birliği'ne bağlanır. Bkz. Nevzat Özkan (1997). *Türk Dünyası Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat*, Kayseri: Geçit Yayınları, s. 67. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra diğer Türk Cumhuriyetleri gibi Kazak Türkleri de 16 Aralık 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmişlerdir. Bkz. Ahmet Buran (2001). *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Ankara, s. 193.

² Ferhat Tamir (2007). *Kazak Türkçesi*, Ankara, s. 4.

³ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1982). İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 241.

⁴ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1982). İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 241.

⁵ Nevzat Özkan (1997). *Türk Dünyası Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat*, Kayseri: Geçit Yayınları, s. 71.

⁶ Talat Tekin- Mehmet Ölmez (1999). *Türk Dilleri Giriş*, İstanbul: Simurg Yayınları, s. 108.

⁷ Hatice Şirin User (2006). *Başlangıçtan Günümüze Türk Yazı Sistemleri*, Ankara, s. 295.

Türkçe'nin seslerini karşılayan bu harflerin diğer alfabelerde yer almaması (ы gibi), Kazak Türkçesi'ni diğer Türk şive ve lehçeleri konuşurlarının okumakta güçlük çekmesine yol açmaktadır. Kazak-Kiril alfabesinin önemli kusurlarından biri de, bir sese karşılık bir harf ilkesine uygun düşmemesidir. Kiril alfabesindeki *e* harfi, hem Kazak Türkçesi'nin *e* ünlüsünü hem de *ye* ses birliğini karşılamakta ve söz konusu ilke bozulmaktadır. Bu durum, alfabeyi Э harfinin eklenmesine sebep olmuştur. 2000 yılından sonra Latin alfabesine dönüşle ilgili çalışmalar olmuş; ancak bu çalışmalar çeşitli sebeplerden dolayı sonuçsuz kalmıştır.⁸

Kazak Türkçesi, Kazak boyunun hayat şartları içerisinde, serbest bir gelişme imkânı bulmuştur. Dini kültür merkezlerine uzak olması sebebiyle, din eğitimi küçük bir zümrenin dışına çıkmamıştır. Bu yüzden diğer Türk dillerine göre, Kazak Türkçesi'nde Arapça ve Farsça'nın etkisi oldukça azdır. Arapça ve Farsça'dan Kazak Türkçesi'ne geçmiş olan kelimeler; ancak duyma yoluyla girmiş olduğundan bunlar Kazak Türkçesi'nin ses özelliklerine tamamen uyumuş bulunmaktadır.⁹ Arapça ve Farsça'dan çok az etkilenen Kazak Türkçesi sözcük varlığı, özellikle son yüzyılda Rusça'dan önemli ölçüde etkilenmiş bulunmaktadır.¹⁰

Dîvân'daki Oğuzca İsimlerin Kazak Türkçesi'ndeki Varlığı

Dîvân'daki Oğuzca dil malzemesinin bir kısmı bugün Kazak Türkçesi'nde yaşamaktadır. Geçmişte başlayan Oğuz-Kıpçak etkileşiminin izlerini sözcüklerden hareketle görebilmemiz mümkündür. Özellikle Kazak Türkçesi'nde *Dîvân*'daki Oğuzca kayıtlı birçok sözcük kullanılmaktadır. Burada Kâşgarlı Mahmud'un Oğuzca olarak naklettiği isimlerin Kazak Türkçesi'ndeki varlığı ortaya konulacak ve çağdaş Oğuz lehçeleriyle karşılaştırılması yapılmaya çalışılacaktır.

Dîvânı Luğati't-Türk (DLT) *aķ* 'beyaz' (Atalay I, 134; Dankoff-Kelly 79) < *a:k 'beyaz' Bkz. EDPT 75a. Bu sözcük Kazak Türkçesi'nde (**Kazk.Tü**) *ak* 'ak, beyaz' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden Türkiye Türkçesi'nde (**TTü.**) *ak*, Azerbaycan Türkçesi'nde (**Az.Tü.**) *ağ*, Türkmen Türkçesi'nde (**Trkm.Tü.**) *ak(a:k)*, Gagavuz Türkçesi'nde (**Gag.Tü.**) *ak* biçiminde yaşamaktadır.

DLT *andan* 'ondan sonra' (Atalay I, 109; Dankoff-Kelly 67) < *a-n+tın 'oradan, o yerden, o sebepten, ondan sonra' Bkz. EDPT 177b. Bu sözcük günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** (*Anad. ağ.*) *andan* biçiminde yaşamaktadır; **Az.Tü.**; **Trkm.Tü.**; **Gag.Tü.** tanımlanamazken, **Kazk.Tü.** *anda* 'orada, o yerde' şeklinde var olması ilgi çekici bir özelliktir.

DLT *ayla* 'öyle' (Atalay I, 113 (eyle); Dankoff-Kelly 93) < *ayla 'öyle, böyle' Bkz. EDPT 272a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *öytkenen* 'öyle olmasına rağmen, buna rağmen', **Kazk.Tü.** *olay* 'öyle, onun gibi' şekillerde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *öyle*, **Az.Tü.** *éle*, **Trkm.Tü.** *eyle* biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanımlanamamıştır.

DLT *aşlık* 'buğday' (Atalay I, 114; Dankoff-Kelly 70) < *aş "aş, yiyecek" + lık Bkz. EDPT 261b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *astık* 'hububat, tahıl, mahsul' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *aşlık*, (*Anad. ağ.*) *aşlık*, **Az.Tü.** *aşlığ*, **Trkm.Tü.** *aşlık* biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanımlanamamıştır.

DLT *alma* 'elma' (Atalay I, 130; Dankoff-Kelly 77) < *alma 'elma' Bkz. EDPT 146a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *alma* 'elma' şeklinde yaşamaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *elma*, (*Anad. ağ.*) *alma (alme)*, **Az.Tü.** *alma*, **Trkm.Tü.** *alma*, **Gag.Tü.** *alma* biçiminde görülmektedir.

DLT *ayığ* 'ay' (Atalay I, 84; Dankoff-Kelly 54) < *adığ 'ay' Bkz. EDPT 45b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *ayu* 'ay' şeklinde yaşamaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *ay*, **Az.Tü.** *ay*, **Trkm.Tü.** *ay*, **Gag.Tü.** *ay* biçiminde görülmektedir.

⁸ Hatice Şirin User (2006). *Başlangıçtan Günümüze Türk Yazı Sistemleri*, Ankara, s. 296-298.

⁹ İslam Ansiklopedisi, c. 6, Ankara: MEB Yayınları, s. 502.

¹⁰ Ahmet Buran (2001). *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Ankara, s. 193.

DLT *arık* 'arık, zayıf, cılız' (Atalay I, 66; Dankoff-Kelly 45) < *ār-uk 'yorgun, zayıf' Bkz. EDPT 214a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *arık* 'arık, zayıf, sıska' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *arık*, (*Anad. ağ.*) *arık*, **Az.Tü.** *arığ*, **TrkmÇ.Tü.** *arık* (*a:rik*), **Gag.Tü.** *arımaa* biçiminde görülmektedir.

DLT *aşak* 'aşağı, dağın eteği' (Atalay I, 66; Dankoff-Kelly 45) < *aşak 'aşağı' Bkz. EDPT 259a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *astı* 'alt, zemin, yer' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *aşağı*, (*Anad. ağ.*) *aşak*, **Az.Tü.** *aşağa*, *aşağı*, **Trkm.Tü.** *aşakı* (*aşa:ki*), **Gag.Tü.** *aşaa* biçiminde görülmektedir.

DLT *ağıl* 'koyun yatağı' (Atalay I, 73; Dankoff-Kelly 49) < *āgil 'koyun yatağı' Bkz. EDPT 83b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *avıl* 'köy' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *ağıl*, (*Anad. ağ.*) *ağal*, **Az.Tü.** *ağıl*, **Trkm.Tü.** *ağıl* (*a:gil*) biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *bal* 'bal' (Atalay III, 156; Dankoff-Kelly 513) < *ba:l 'bal' Bkz. EDPT 330a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *bal* 'bal' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *bal*, (*Anad. ağ.*) *bal*, **Az.Tü.** *bal*, **TrkmÇ.Tü.** *bal*, **Gag.Tü.** *bal* biçiminde görülmektedir.

DLT *bayram* 'bayram, halk arasında gülme ve sevinme' (Atalay I, 484 beyrem; Dankoff-Kelly 243); *bayram* 'sevinç ve eğlence günü demek olan 'bedhrem' kelimesinin bozulmuş şekli' (Atalay III, 176 beyrem; Dankoff-Kelly 522) < *bağram 'keyif, eğlence' Bkz. EDPT 308a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *meyram* 'bayram' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *bayram*, (*Anad. ağ.*) *bayram seyran*, *bayram ağası*, **Az.Tü.** *bayram*, **Trkm.Tü.** *bayram*, **Gag.Tü.** *bayram* biçiminde görülmektedir.

DLT *başmak* 'pabuç' (Atalay I, 466; Dankoff-Kelly 235) < *ba-ş-mak 'ayakkabı' Bkz. EDPT 382b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *başmak* 'terlik' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *başmak*, (*Anad. ağ.*) *başmak*, **Az.Tü.** *başmağ*, **Trkm.Tü.** *başmak*, **Gag.Tü.** *başmak* biçiminde görülmektedir.

DLT *bi* 'böy denilen böcek' (Atalay III, 206; Dankoff-Kelly 535) < *bö:g 'zehirli örümcek, bir tür büyük örümcek' Bkz. EDPT 323b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *büyü/büyö* Bkz. EDPT 323b. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *böğ*, (*Anad. ağ.*) *bö bö*, **Az.Tü.** *bö(v)* biçiminde görülmektedir; **Trkm.Tü.**, **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *balçık* 'çamur' (Atalay I, 467; Dankoff-Kelly 235) < *balçık 'çamur' Bkz. EDPT 33a. DLT *balık* 'çamur' (Atalay I, 379; Dankoff-Kelly 190) < *bālık 'çamur' Bkz. EDPT 336a. Sözcük, günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *balçık*, (*Anad. ağ.*) *balçak* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü.**, **Trkm.Tü.**, **Gag.Tü.** tanıklanamamasına karşın, **Kazk.Tü.** *balşık* 'çamur, balçık' şeklinde yer alması Oğuz-Kıpçak etkileşiminin devamını göstermektedir.

DLT *bän* 'ben' (Atalay I, 339; Dankoff-Kelly 170) < *ben 'ben' Bkz. EDPT 346a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *men* 'ben' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *ben*, (*Anad. ağ.*) *ben*, *baña*, **Az.Tü.** *ben*; *men*, **Trkm.Tü.** *men*, **Gag.Tü.** *ben* biçiminde görülmektedir.

DLT *boğ* 'bok' (Atalay III, 129; Dankoff-Kelly 499) < *bo:k 'yeşil gübre, dışkı' Bkz. EDPT311a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *bok* 'bok, dışkı' şeklinde yer alır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *bok*, **Gag.Tü.** *bok* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü.**, **Trkm.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *boy* 'kavim, kabile, aşiret, hısım' (Atalay III, 141; Dankoff-Kelly 505) < *bo:đ 'boy, insan boyu, fakat daha erken zamanlarda kabile' Bkz. EDPT 296b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *boy* 'boy' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *boy*, **Az.Tü.** *boy*, **Trkm.Tü.** *boy*, **Gag.Tü.** *boy* biçiminde görülmektedir.

DLT *cincü* 'inci' (Atalay I, 417, III, 30; Dankoff-Kelly 457) < *yinçü 'inci' < Çin. Bkz. EDPT 944b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *inju* 'inci, mercan' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *inci*, **Az.Tü.** *inci* biçiminde görülmektedir; **Trkm.Tü.**, **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *çat* 'kuyu' (Atalay III, 146 ; Dankoff-Kelly 508) < ça:t < Sogd. ç't 'kuyu' Bkz. EDPT 401b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *şat* 'iki dağın arasında kalan büyük çukur, vadi, koyak' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *çat*, (*Anad. ağ.*) *çat*, **Az.Tü.** *çat*, **Trkm.Tü.** *çat*, **TrkmÇ.Tü.** *çat* biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *çäkürgä* 'çekirge' (Atalay I, 490, Dankoff-Kelly 240) < *çäkürge 'çekirge' Bkz. EDPT 416b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *şekşek* 'bir tür zararlı çekirge' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *çekirge*, (*Anad. ağ.*) *çekiürge*, **Az.Tü.** *çeyirtke*, **Trkm.Tü.** *çekirtge*, **Gag.Tü.** *çekirge* biçiminde görülmektedir.

DLT *çor* (*ot*) 'Oğuzlar sarılgan bitkilere *çor ot* derler' (Atalay III, 121; Dankoff-Kelly 495) < *çor Bkz. EDPT 428a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *şor* 'tümör, ur' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *çor*; (*Anad. ağ.*) *çor*, **Az.Tü.** *çor*, **Trkm.Tü.** *çor*, **TrkmÇ.Tü.** *çor*, **Gag.Tü.** *çor* biçiminde görülmektedir.

DLT *çil* 'çirkinlik, çil' (Atalay III, 134; Dankoff-Kelly 502) < *çil:l 'a spot, freckle; spotted, leprous' Bkz. EDPT 417b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *şil* 'çil' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *çil*, (*Anad. ağ.*) *çil*, **Az.Tü.** *çil*, **Trkm.Tü.** *çil* (*çi:l*), **TrkmÇ.Tü.** *çil* (*çi:l*), **Gag.Tü.** *çil* biçiminde görülmektedir.

DLT *çömçä* 'çömçe, kepçe' (Atalay I, 417; Dankoff-Kelly 210) < *çömçe 'kepçe' Bkz. EDPT 422a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *şömşe* 'çömçe, kepçe' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *çömçe*, (*Anad. ağ.*) *çömçe*, **Az.Tü.** *çömçe*, **Trkm.Tü.** *çömçe* biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *çaşır* 'çadır' (Atalay I, 406 (çaşır); Dankoff-Kelly 204) < *çâşır (ça:tır) 'büyük şemsiye' Bkz. EDPT 403b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *şatır* 'çadır, otağ' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *çadır*, (*Anad. ağ.*) *çadır*, **Az.Tü.** *çadır*, **Trkm.Tü.** *çadır* (*ça:dır*), **TrkmÇ.Tü.** *çâdır*, **Gag.Tü.** *çadır* biçiminde görülmektedir.

DLT *çerik* 'her şeyin vakti, sırası' (Atalay I, 388, Dankoff-Kelly 195) < *çerig 'ordu' Bkz. EDPT 428b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *şerüv* 'askeri güç, ordu' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *çeri*, **Az.Tü.** *çeri* biçiminde görülmektedir; **Trkm.Tü.**, **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *çanağ* 'çanak' (Atalay I, 381, Dankoff-Kelly 192) < *çanak 'içi boş, konik nesne' Bkz. EDPT 425b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *şanak* 'değirmende öğütülen unun döküldüğü büyük kap' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *çanak*, (*Anad. ağ.*) *çanah*, *çanak*, **Az.Tü.** *çanağ*, **Trkm.Tü.** *çanak* (*ça:nak*) biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *dävä* 'deve' (Atalay III, 225; Dankoff-Kelly 544) < *tevey (d-) 'deve' Bkz. EDPT 447b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *tüye* 'deve' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *deve*, **Az.Tü.** *deve*, **Gag.Tü.** *deve* 'deve; obur (*mec.*) biçiminde görülmektedir; **Trkm.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *elgin* 'yelici, koşan' (Atalay III, 37; Dankoff-Kelly 460) < *yel-gin 'hızlı yürümek, hızlıca koşmak, genelde yolcu' Bkz. EDPT 928a. Sözcük, günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** (*Anad. ağ.*) *yelgin* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü.**, **Trkm.Tü.**, **Gag.Tü.** yaşamazken, **Kazk.Tü.** *jel* 'yel, rüzgar', **Kazk.Tü.** *jelgir* 'hızlı koşan at' şeklinde yer alması Oğuz-Kıpçak etkileşiminin boyutunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

DLT *ärsü* 'değersiz şey' (Atalay I, 127 arsu; Dankoff-Kelly 76) < *är+sä-g 'aşağı, rezil, kötü kadın' Bkz. EDPT 237b. Sözcük, günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *ersemek*, (*Anad. ağ.*) *erşi* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü.**, **Trkm.Tü.**, **Gag.Tü.** tanıklanamazken, **Kazk.Tü.** *ersi* 'abes, kaba, edepsiz' şeklinde yaşaması Oğuzca etkileşiminin izlerini göstermektedir.

DLT *äbä* '(Oğuzca) ana' (Atalay I, 86 aba; Dankoff-Kelly 55) DLT *apa* 'ana (Karluk Türkmenlerince)' (Atalay I, 86; Dankoff-Kelly I 55, *äpä*). < *aba/apa ~ (ebe/epe) Bkz. EDPT 5a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *ebey* 'büyük anne, nine, ebe' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz

lehçelerinden **TTü.** *ebe*, (*Anad.ağ.*) *aba*, *ebe*, *apa*, **Az.Tü.** *aba*, **Trkm.Tü.** *aba* biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *äşyäk* 'eşek' (Atalay I, 111; Dankoff-Kelly 68-70) < *eşgek 'eşek' Bkz. EDPT 260a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *esek* 'eşek' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *eşek*, **Az.Tü.** *êşek*, **Trkm.Tü.** *eşek* biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *ändäk* 'satıl, bir nesnenin üst yanı, çatı' (Atalay I, 105; Dankoff-Kelly 65) < *endeg Bkz. EDPT 177b. Sözcük, günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** (*Anad. ağ.*) *endek* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü.**, **Trkm.Tü.**, **Gag.Tü.** yaşamazken, **Kazk.Tü.** *endik* 'enlem' şeklinde yer almaktadır.

DLT *äzä* 'büyük kız kardeş' (Atalay I, 90; Dankoff-Kelly 57) < *eke 'daha yaşlı olanlar, büyük kız kardeş' Bkz. EDPT 100b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *eje* 'nine, büyükanne' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** (*Anad. ağ.*) *eze*, *eke*, **Az.Tü.** *eke* biçiminde görülmektedir; **Trkm.Tü.**, **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *äkin* 'çiftlik' (Atalay I, 78; Dankoff-Kelly 51) < *ek-in 'ürün, mahsul, ekin' Bkz. EDPT 109a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *egin* 'ekin' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *ekin*, (*Anad. ağ.*) *ekinçi*, **Az.Tü.** *ekin*, **Trkm.Tü.** *ekin*, **Gag.Tü.** *ekin* biçiminde görülmektedir.

DLT *hayu* 'hangi, hani; hayu dahi denir; k, h'dan çevrilmiştir. Oğuzlar ve Kıpçaklar k'yı h'ya çevirirler' (Atalay III, 218; Dankoff-Kelly 541) < *ka:nyu 'hangisi, ne' Bkz. EDPT 632b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *kay* 'soru zamiri, hangi, nerede, nereye, ne zaman' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *hani*, *hangi* (*Anad. ağ.*) *hangini* *hanicib*, **Az.Tü.** *hankı*, **Trkm.Tü.** *hayıst*, **Gag.Tü.** *angı* biçiminde görülmektedir.

DLT *imdi* 'şimdi' (Atalay I, 125; Dankoff-Kelly 75) < *amtı 'şimdi' Bkz. EDPT 156b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *endi* 'şimdi' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *şimdi*, (*Anad. ağ.*) *şindi*, **Az.Tü.** *indi*, **Trkm.Tü.** *indi* biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *imir* ~ *emir* 'kırağı, sis' (Atalay I, 54, 94; Dankoff-Kelly 39) < *inir ~ imir 'karanlık, kasvet, alacakaranlık' Bkz. EDPT 162b; EDPT188b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *iñir* 'alaca karanlık, gurup vakti' şeklinde yer alır. **Kazk.Tü.** *ımirt* 'dusk' Bkz. EDPT 188b. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** (*Anad. ağ.*) *emir*, **Trkm.Tü.** *ümür* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü.**, **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *ilik* 'ilic' (Atalay I, 72; Dankoff-Kelly 49) < *yilik 'ilic, öz' Bkz. EDPT 927b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *ilgek* 'ilic' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *ilik*, **Az.Tü.** *ilik* biçiminde görülmektedir; **Trkm.Tü.**; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *kuşun* 'kurşun' (Atalay I, 512, kurugün; Dankoff-Kelly 256) < *korugj:n 'kurşun' Bkz. EDPT 656b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *kuriş* 'çelik' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *kurşun*, **Az.Tü.** *ğurğuşun*, **Trkm.Tü.** *ğurşun* biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *karınça* 'karınca' (Atalay I, 501; Dankoff-Kelly 608) < *karınçga 'karınca' Bkz. EDPT 662a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *kumırška* 'karınca' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *karınca*, **Az.Tü.** *ğarışğa*, **Trkm.Tü.** *ğarınca*, **Gag.Tü.** *karınca* biçiminde görülmektedir.

DLT *kat* 'yanında, indinde' (Atalay I, 320; Dankoff-Kelly 161) < *ka:t Bkz. EDPT 593b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *kat* 'kat, tabaka, katman' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *kat*, **Az.Tü.** *ğat*, **Trkm.Tü.** *gat*, **TrkmÇ.Tü.** *gat*, **Gag.Tü.** *kat* biçiminde görülmektedir.

DLT *könçük* 'yaka, urba yakası' (Atalay I, 480 künçek; Dankoff-Kelly 241) < *könçük 'gömleğin önünün açığı' Bkz. EDPT 728a. Sözcük, günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** (*Anad.*

ağ.) *könçek* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü.**, **Trkm.Tü.**, **Gag.Tü.** tanıklanamazken, **Kazk.Tü.** *künçik* (EDPT 728a) şeklinde yaşıyor olması ilgi çekici bir özelliktir.

DLT *köpçük* 'eğerin ön ve arka yastıkları' (Atalay I, 478; Dankoff-Kelly 240) < *köpçuk 'atın arka yastıkları' Bkz. EDPT 688a. Sözcük, günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** (*Anad. ağ.*) *köpçek* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü.**, **Trkm.Tü.**, **Gag.Tü.** yaşamazken, **Kazk.Tü.** *köpşik* 'minder, koltuklamak' şeklinde yer alması Oğuz-Kıpçak etkileşiminin izini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

DLT *kuşluk* 'kuşluk vakti' (Atalay I, 474; Dankoff-Kelly 238) < *kuş+luk 'erken zaman' Bkz. EDPT 672b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *kus* 'kuş' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *kuşluk*, (*Anad. ağ.*) *guşluh*, **TrkmÇ.Tü.** *guşluk*, **Gag.Tü.** *kuşluk* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *kısırak* 'genç kısırak; Oğuzlarca herhangi bir kısırak' (Atalay I, 474; Dankoff-Kelly 238) < *kısra:k 'kısırak' Bkz. EDPT 668b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *kısırak* 'kısırak' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *kısırak*, (*Anad. ağ.*) *gısırak*, **Az.Tü.** *gısrağ*, **Trkm.Tü.** *gırsak* biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *kısğaç* 'küçük, kara bir hayvancık, insanı ısırır' (Atalay I, 455 kusgaç; Dankoff-Kelly 229) < *kıs-ıg+ğaç 'maşa, kerpeten, pençe, hayvan pençesindeki kıvrık tırnak; pençeye benzer bir alet' Bkz. EDPT 667a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *kıstırgı* 'kıskaç, mandal' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** (*Anad. ağ.*) *kıskaç*, **Az.Tü.** *gısğac*, **Trkm.Tü.** *gısaç*, **Gag.Tü.** *kısaç* biçiminde görülmektedir.

DLT *keçi* 'keçi' (Atalay III, 219; Dankoff-Kelly 541) < *eçkü 'keçi, koç' Bkz. EDPT 24b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *eşki* 'keçi' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *keçi*, (*Anad. ağ.*) *geçi*, **Az.Tü.** *keçi*, **Trkm.Tü.** *geçi*, **Gag.Tü.** *keçi* biçiminde görülmektedir.

DLT *kärägü* 'Türkmenlerde 'çadır' demektir' (Atalay I, 447; Dankoff-Kelly 225) < *kere:kü 'odundan yapılmış kafes' Bkz. EDPT 744a. Sözcük, günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** (*Anad. ağ.*) *kereki(kereke)* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü.**, **Trkm.Tü.**, **Gag.Tü.** tanıklanamazken; **Kazk.Tü.** *kerege* 'çadır' şeklinde yaşaması dikkat çekicidir.

DLT *kämi* 'gemi (Oğuz-Kıpçak)' (Atalay III, 235; Dankoff-Kelly 548-9) < *kemi: (g-) 'gemi, bot' Bkz. EDPT 721b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *keme* 'gemi' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *gemi*, (*Anad. ağ.*) *gemi*, **Az.Tü.** *gemi*, **Trkm.Tü.** *gemi*, **Gag.Tü.** *gemi* biçiminde görülmektedir.

DLT *kayır* 'kum' (Atalay III, 165; Dankoff-Kelly 517) < *kayır 'kum yığını' Bkz. EDPT 678b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *kayır* 'alüvyon, lığ' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *kayır*, (*Anad. ağ.*) *kayır*, **Gag.Tü.** *kayırım* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü.**, **Trkm.Tü.**, tanıklanamamıştır.

DLT *kalğan* 'kalkan' (Atalay I, 441; Dankoff-Kelly 221-2) < *kalkan 'kalkan' Bkz. EDPT 621a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *kalkan* 'kalkan' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *kalkan*, (*Anad. ağ.*) *galkan*, **Az.Tü.** *galhan*, **Trkm.Tü.** *galkan*, **Gag.Tü.** *kalkan* biçiminde görülmektedir.

DLT *konşı* 'komşu' (Atalay I, 435; Dankoff-Kelly 219) < *kon-şı 'komşu' Bkz. EDPT 640b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *konşı* 'komşu' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *konşu*; (*Anad. ağ.*) *konşu(konuşu)*, **Az.Tü.** *gonşu*, **Trkm.Tü.** *gonşı*, **Gag.Tü.** *konşu* biçiminde görülmektedir.

DLT *käriş* 'üstüne çıkabilen dağ tepesi' (Atalay I, 370; Dankoff-Kelly 186) < *ker-iş Bkz. EDPT 747a. Sözcük, günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** (*Anad. ağ.*) *keriş* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü.**, **Trkm.Tü.**, **Gag.Tü.** yaşamazken, **Kazk.Tü.** *keris* 'yay, kiriş' şeklinde yer alması Oğuzca etkileşimi göstermesi bakımından önemlidir.

DLT *känd* 'köy' (Atalay I, 344; Dankoff-Kelly 173) < *kend 'şehir' < Sogd. Bkz. EDPT 728a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *kent* 'kent, şehir' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *kent*, **Az.Tü.** *kend*, **Trkm.Tü.** *kent*, **Gag.Tü.** *kent* biçiminde görülmektedir.

DLT *kırt* 'Oğuzlar böriye kurt derler' (Atalay I, 342; Dankoff-Kelly 172) < *kürt (kurd) 'yırtıcı hayvan, kurt' Bkz. EDPT 648a 2kurt. Sözcük, **Kazk.Tü.** *kurt* 'kurtçuk, solucan, kurt' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *kurt*, **Az.Tü.** *gurd*, **Trkm.Tü.** *gurt(gu:rt)*, **TrkmÇ.Tü.** *gurt(gu:rt)* biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *kömkök* 'gömgök, masmavi' (Atalay I, 338; Dankoff-Kelly 170) < *köm+kö:k (g-) 'deniz renkli, masmavi' Bkz. EDPT 708a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *kök* 'gökyüzü, gök' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *gömgök*, **Az.Tü.** *gömgöy*, **Trkm.Tü.** *göm-gök* biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *ğara kuş* 'Oğuzlar devenin ayaklarına karakuş derler' (Atalay I, 332; Dankoff-Kelly 543) < *kara+kuş 'kuş' Bkz. EDPT 670b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *karakus* 'çaylak, karakuş' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** (*Anad. ağ.*) *karakuş*, **Az.Tü.** *ğaranğuş* biçiminde görülmektedir; **Trkm.Tü.**, **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *koç* 'koç, aslı koçnar' (Atalay I, 321; Dankoff-Kelly 161) < *koçnar 'koç' Bkz. EDPT 592a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *koşakan* 'kuzu, kuzucuk' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *koç*, **Az.Tü.** *ğoç*, **Trkm.Tü.** *goç*, **TrkmÇ.Tü.** *goç*, **Gag.Tü.** *koç* biçiminde görülmektedir.

DLT *kök* 'kök, asıl (Oğuz-Kıpçak)' (Atalay II, 284; Dankoff-Kelly 408) < *kök 'kaynak, asıl köken' Bkz. EDPT 708a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *kök* 'gökyüzü, gök' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *kök*, **Az.Tü.** *kök*, **Trkm.Tü.** *kök*, **Gag.Tü.** *kök* biçiminde görülmektedir.

DLT *kur* 'kuru' (Atalay III, 122; Dankoff-Kelly 496) < *kuri-g Bkz. EDPT 642b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *kur* 'boş, öylesine, fuzuli' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *kuru*, (*Anad. ağ.*) *kur*, **Az.Tü.** *ğuru*, **Trkm.Tü.** *guri (gu:ri)*, **Gag.Tü.** *kuru* biçiminde görülmektedir.

DLT *oba* 'oba, kabile' (Atalay I, 86; Dankoff-Kelly 55) < *oba 'kabile' Bkz. EDPT 5b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *oba* 'kurgan, höyük' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *oba*, (*Anad. ağ.*) *oba*, **Az.Tü.** *oba*, **Trkm.Tü.** *oba (o:ba)* biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *oyuk* 'hayal, karaltı, işaret' (Atalay I, 85; Dankoff-Kelly 55) < *oyuk 'serap, yer gösteren işaret' Bkz. EDPT 270b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *oyuk* 'oyuk, delik' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *oyuk*, (*Anad. ağ.*) *oyuk*, **Az.Tü.** *oyuğ*, **Az.Tü.** *oyuğ*, **TrkmÇ.Tü.** *oyuk* biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *öñ* 'önce' (Atalay I, 115; Dankoff-Kelly 70) < *öñ 'ön, doğu' Bkz. EDPT 167b *öñ*, Bkz. EDPT 178a *öñdiin*. Sözcük, **Kazk.Tü.** *öñ* 'bir şeyin ön tarafta bulunan yüzü, çehre' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *ön*, (*Anad. ağ.*) *öndin*, *öñ*, **Az.Tü.** *ön*, **Trkm.Tü.** *ön-(ö:n-)*, **Gag.Tü.** *ön* biçiminde görülmektedir.

DLT *örgän* 'organ' (Atalay I, 108; Dankoff-Kelly 66) < *ör-gen 'örgülü ip, sicim ve benzeri' Bkz. EDPT 225b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *arkan* 'halat, organ' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** (*Anad. ağ.*) *örken*, **Az.Tü.** *örken*, **Trkm.Tü.** *örk* biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *örçük* 'örülmüş saç' (Atalay I, 103; Dankoff-Kelly 64) < *ör-güç 'kadının saç örgüsü' Bkz. EDPT 223b. Sözcük, günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** (*Anad. ağ.*) *örgüç* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü.**, **Trkm.Tü.**, **Gag.Tü.** yaşamazken, **Kazk.Tü.** *örim* 'örme, örgü, belik' şeklinde yer alması etkileşimin izlerini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

DLT ören 'her nesnenin kötüsü' (Atalay I, 76; Dankoff-Kelly 51) < *ören 'kötü, kalıntı' Bkz. EDPT 233b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *oyran/oyron* (EDPT 233b.) şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *ören*, (**Anad. ağ.**) *ören*, **Az.Tü.** *ören* biçiminde görülmektedir; **Trkm.Tü., Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT ötrük 'hileci, ütücü adam'(Atalay I, 101 ütrük; Dankoff-Kelly 63-4) < *ötrük (< ötür-ük) 'hilekâr, düzenbaz, yalancı' Bkz. EDPT66a. Sözcük, günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** (**Anad. ağ.**) *ötürük* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü., Trkm.Tü., Gag.Tü.** tanıklanamazken, **Kazk.Tü.** *ötirik* 'yalan, aldatma, uydurma.' şeklinde yer alması dikkat çekicidir.

DLT öyük 'tepe gibi yüksek olan yerler' (Atalay I, 85 öyük; Dankoff-Kelly 55) < *öyük 'taş yığını, abide, kurgan.' Bkz. EDPT 271b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *üyük* 'yığıntı, yığın' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *höyük*, (**Anad. ağ.**) *öyük*, **Gag.Tü.** *üük* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü., Trkm.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT porsuk 'porsuk' (Atalay III, 417; Dankoff-Kelly 625 borsuk) < *borsuk 'porsuk' Bkz. EDPT369a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *borsık* 'porsuk' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *porsuk*, **Az.Tü.** *porsuğ*, **Trkm.Tü.** *torsuk* biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT sağ älig 'sağ el' (Atalay I, 72; Dankoff-J-Kelly 49) **DLT sağ älig** 'sağ el' (Atalay I, 72; Dankoff-J-Kelly 49) < *sag + elig 'sağ el' Bkz. EDPT 140b elig < *sag+elig 'sağ el' Bkz. EDPT 140b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *sav* 'sağ, diri, sıhhatli' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *sağ*, **Az.Tü.** *sağ*, **TrkmÇ.Tü.** *sağ* biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT sıdırım 'sırım, kayış' (Atalay I, 485; Dankoff-Kelly243) < *sıdır-ım 'uzun ve dar parça sıırım' Bkz. EDPT 802a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *sırı-* 'sık olarak aralıksız dikmek.' anlamında fiil şekliyle yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *sırım*, (**Anad. ağ.**) *sırım*, **Az.Tü.** *sırmağ* biçiminde görülmektedir; **Trkm.Tü., Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT sınık 'sınık, kırılmış' (Atalay III, 365; Dankoff-Kelly 604) < *sı-n-uk (sı:nuk) 'kırılmış, yarılmış; yenmek, mağlup etmek; Bkz. EDPT 837b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *sınık* 'kırık, sınık' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *sınık*, (**Anad. ağ.**) *sınık*, **Az.Tü.** *sınığ*, **Trkm.Tü.** *sınık* biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT söğüş 'kebab etmeye yarayan ağlak, yahut kuzu' (Atalay I, 369; Dankoff-Kelly 185 (Oğuzca kayıt yok) < *sög-üş 'kebab edilecek et.' Bkz. EDPT 823a. Sözcük, günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** (**Anad. ağ.**) *söğüş*, *sögürmek* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü., Trkm.Tü., Gag.Tü.** yaşamazken, **Kazk.Tü.** *soğım* 'kışın kesilmek için özel olarak semirtilen hayvan' şeklinde yaşiyor olmasıyla önem taşımaktadır.

DLT sırt 'bayır, yokuş gibi yerlere ve küçük derelere Oğuzlar sırt der' (Atalay I, 342; Dankoff-Kelly 172) < *sirt 'arka' Bkz. EDPT 846a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *sirt* 'dış, yaban, yabancı, el adamı.' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *sirt*, **Az.Tü.** *sirt*, **Trkm.Tü.** *sirt*, **Gag.Tü.** *sirt* biçiminde görülmektedir.

DLT süm süçüg 'taptatlı, pek tatlı' (Atalay I, 338; Dankoff-Kelly 170) < *sü+m+sü:çig 'tatlı' Bkz. EDPT 796b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *süykimdi* 'alımlı, şirin, sempatik, sevimli' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **Trkm.Tü.** *süyci* biçiminde görülmektedir; **TTü., Az.Tü., Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT taquş 'tavuk (Türkmen)' (Atalay II,286; Dankoff-Kelly 409) < *takı:ğu 'kümes hayvanı' Bkz. EDPT 468b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *tavik* 'tavuk' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *tavuk*, (**Anad. ağ.**) *tavuk karası*, **Az.Tü.** *toyuğ*, **Trkm.Tü.** *tovuk*, **TrkmÇ.Tü.** *tovuk*, **Gag.Tü.** *tauk* biçiminde görülmektedir.

DLT tärin 'derin; Oğuzlar her derin ve çok şeye terin derler' (Atalay III, 370; Dankoff-Kelly 606) < *tärin (d-) 'derin' Bkz. EDPT 551a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *tereñ* 'derin, dibi

gözükmeyen' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *derin*, (*Anad. ağ.*) *derin*, **Az.Tü.** *derin*, **Gag.Tü.** *derin* biçiminde görülmektedir; **Trkm.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *töl* 'yavrulama zamanı; Oğuzlar yavruya da töl derler' (Atalay III, 133; Dankoff-Kelly 501) < *töl: 'nesil, torun, yavru' Bkz. EDPT 490a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *töl* 'hayvanların yeni doğmuş yavrusu' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *döl*, (*Anad. ağ.*) *döl*, **Az.Tü.** *döl*, **Trkm.Tü.** *döl*, **TrkmÇ.Tü.** *döl* biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *tamar* 'damar' (Atalay I, 362; Dankoff-Kelly 182) < *tam-ar/tam-ır 'damar' Bkz. EDPT 508a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *tamır* 'bitki kökü, damar' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *dam*, (*Anad. ağ.*) *damar*, **Az.Tü.** *damar*, **Trkm.Tü.** *damar*, **Gag.Tü.** *damar* biçiminde görülmektedir.

DLT *tağı* 'Oğuzcada 'ile' anlamınadır' (Atalay III, 226; Dankoff-Kelly 545) < *tağı 'dahi, daha' Bkz. EDPT 466a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *tağı* 'daha, ve, bundan başka, yine anlamında kullanılan edat şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *dahi*, (*Anad. ağ.*) *da*, *dā*, *daa*, **TrkmÇ.Tü.** *dağı* (*dağı*) biçiminde görülmektedir; **Az.Tü.**, **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *uç* 'bir nesnenin tükenmesi' (Atalay I, 44; Dankoff-Kelly 34) < *uç 'uç, son, uç' Bkz. EDPT 17b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *uş* 'uç' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *uç*, (*Anad. ağ.*) *uç*, **Az.Tü.** *uç*, **AzTü.** *uc*, **Trkm.Tü.** *uç* (*u:ç*), **Gag.Tü.** *uç* biçiminde görülmektedir.

DLT *yüzerlik* 'üzerlik otu' (Atalay III, 12; Dankoff-Kelly 449) < *yüzerlik 'üzerlik otu' Bkz. EDPT 988b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *üzenği* 'üzengi' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *üzerlik*, (*Anad. ağ.*) *yüzellik* (*yüzelik*, *yüzerlik*), **Az.Tü.** *üzerlik*, **Trkm.Tü.** *üzärlük* (*üzä:rlük*) biçiminde görülmektedir; **Gag.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *yerdüş* 'hemşehri' (Atalay III, 40; Dankoff-Kelly 461-2) < *yer+düş 'yakın şehirlî' Bkz. EDPT 959b. Sözcük, günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** (*Anad. ağ.*) *yerdeş* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü.**, **Trkm.Tü.**, **Gag.Tü.** tanıklanamazken, **Kazk.Tü.** *jerleş* 'hemşehri, aynı yerden olan' şeklinde yaşıyor olması ilgi çekicidir.

DLT *yavlağ* 'kötü, düşkün (Oğuzca ve Kıpçakça)' (Atalay III, 43; Dankoff-Kelly 463) < *yabla:k 'kötü' Bkz. EDPT 876b. Sözcük, günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** (*Anad. ağ.*) *yavlak* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü.**, **Trkm.Tü.**, **Gag.Tü.** yaşamazken, **Kazk.Tü.** *javliğ* 'düşmanlık' şeklinde yer alması Oğuzca etkileşimin izlerini göstermesi bakımından önemlidir.

DLT *yügrük* 'koşucu, geçici; Oğuzlar bilgin ve uyumlu, akıllı, erdemli kişilere yügrük bilge derler' (Atalay III, 45; Dankoff-Kelly 464) < *yügrük-ük 'hızlı koşan, süratli, hızlı' Bkz. EDPT 914a. Sözcük, günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *yügrük* biçiminde görülmektedir; **Az.Tü.**, **Trkm.Tü.**, **Gag.Tü.** tanıklanamazken, **Kazk.Tü.** *jügir-* 'koşmak' şeklinde yer alması ilgi çekicidir.

DLT *yaña* 'derenin yanı, herhangi bir ırmağın bir yanı' (Atalay III, 369; Dankoff-Kelly 605) < *yaña (syn.w.) ya:n Bkz. EDPT 943b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *jan* 'yan, yan taraf' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *yan*, **Az.Tü.** *yan*, **Trkm.Tü.** *yan(ya:n)*, **Gag.Tü.** *yan* biçiminde görülmektedir.

DLT *yorınça* 'yonca' (Atalay III, 375; Dankoff-Kelly 608) < *yorınça 'yonca ya da kaba yonca' Bkz. EDPT 971a. Sözcük, **Kazk.Tü.** *jonışka* 'yonca' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *yonca*, (*Anad. ağ.*) *yoncalık*, **Az.Tü.** *yonca*, **Gag.Tü.** *yonca* biçiminde görülmektedir; **Trkm.Tü.** tanıklanamamıştır.

DLT *yazıgçı* 'yazıcı, hısımlar arasında mektup getirip götürülen elçi' (Atalay III, 55; Dankoff-Kelly 465) Bkz. yorigçı < *yaz-ıgçı EDPT 964b. Sözcük, **Kazk.Tü.** *jazuvsı* 'yazar, müellif' şeklinde yer almaktadır. Günümüz Oğuz lehçelerinden **TTü.** *yazıcı*, (*Anad. ağ.*) *yazıcı*, **Az.Tü.** *yazıcı*, **TrkmÇ.Tü.** *yazıcı*, **Gag.Tü.** *yazıcı* biçiminde görülmektedir.

Sonuç

1. Yukarıda yer alan DLT'deki Oğuz kaydıyla verilmiş 88 isim, Kazak Türkçesi sözlüğünde de yer almaktadır.

2. Kazak Türkçesi sözlüğünde yer alan 88 isim, günümüz Oğuz grubu lehçeleriyle karşılaştırıldığında 66 sözcük Azerbaycan Türkçesi'nde, 59 sözcük Türkmen Türkçesi'nde, 41 sözcük Gagavuz Türkçesi'nde, 87 sözcükte Türkiye Türkçesi'nde yer almaktadır.

3. Kazak Türkçesi'nde ve yalnız Türkiye Türkçesi'nde (Anadolu ağızları ile birlikte) ortak olan sözcükler: *andan, balçık, elgin, ärsü , ändäk, köñçäk, köpçük, käreğü, kəriş, örcük, ötrük, söğüş, yerdäş, yawlak, yügrük* şeklindedir.

*Divân'*daki Oğuzca isimlerinin 88'inin Kazak Türkçesi'yle örtüşmesi ilgi çekici bir özelliktir. Bugün çağdaş Oğuz lehçelerinde yer almayan bazı sözcüklerin Kazak Türkçesi'nde yaşıyor olması, bu lehçede Oğuz-Kıpçak etkileşiminin gücünü göstermesi ve bu etkileşimin izlerinin hala devam ettiğinin kanıtı olması bakımından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Azerbaycan Dilinin İzahlı Lugati, 1-4 (1966-1987). Bakı.
AKSAN, Doğan (1996). *Türkçenin Söz Varlığı*, Ankara.
AKSAN, Doğan (1999). *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara.
ATALAY, Besim (1985-1986). *Divanü Lügati-it-Türk Tercümesi, I-IV*, Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
BANGUOĞLU, Tahsin (1998). *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
BOLGANBAYEV, E (1962). *Kazak Tilindegi Sinomimder Sözdigi*, Almatı.
BURAN, Ahmet (2001). *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Ankara.
CAFEROĞLU, Ahmet (1983). *Türk Kavimleri*, Ankara.
DANKOFF, Robert; KELLY, James (1982-1985). *Mahmûd el-Kâşgari, Türk Şiveleri Lügati (Divânü Lügât-it-Türk),1-2-3*, Harvard Üniversitesi Basımevi.
DEVELLIOĞLU, Ferit (1988). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara.
DS: Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü XI (1993). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
EDPT: CLAUSON, Sir. G (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.
ERDAL, Marcel (2004). *A Grammar OF Old Turkic*, Boston.
ERGİN, Muharrem (1985). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul.
GABAIN, A, Von (1988). *Eski Türkçenin Grameri*, Çev. Mehmet Akalın, Ankara.
DOĞRU, Abdülmecit ve İsmail Kaynak (1991). *Gagavuz Türkçesi Sözlüğü*, Ankara.
İslam Ansiklopedisi, VI, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
KARAHAN, Akartürk (2009). *„Divânü Luğâti't-Türk'e Göre XI. yüzyıl Türk Lehçe Bilgisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı.
Kazk.Tü.: KOÇ, Kenan-BAYNİYAZOV, Ayabek-BAŞKAPAN Vehbi (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Ankara.
KORKMAZ, Zeynep (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
KORKMAZ, Zeynep (1972). "Kâşgarlı Mahmud ve Oğuz Türkçesi", *Türk Dili, Divanü Lügati't-Türk Özel Sayısı, Ekim*, s. 241-253.
KORKMAZ, Zeynep (1973-4). "XI-XIII. Yüzyıllar Arasında Oğuzca", *TDAY-Belleten*, s. 41-48.
MENGES, K. H (1959). "Die Aralo-Kaspische Gruppe" *Fundamenta*. s. 434-488.
ÖLMEZ, Mehmet-TEKİN, Talat (1999). *Türk Dilleri Giriş*, İstanbul.
ÖZKAN, Nevzat (1997). *Türk Dünyası (Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat)*, Kayseri: Geçit Yayınları.
ÖZYETGİN, Melek (2001). *Kitâbu'l-İdrâk Li Lisâni'l-Etrâk Fiil: Tarihî-Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi*, Ankara: Köksav Yayınları.
SARAY, Mehmet (1993). *Kazak Türkleri Tarihi Kazakların Uyanışı* İstanbul.
TAMİR, Ferhat (2007). "Kazak Türkçesi", (Ed. Ahmet B. Ercilasun), *Türk Lehçeleri Grameri*, s. 429-480.
TEKİN, Talat (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 13.
TEKİN, Talat (2000). *Orhon Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 9.
TEKİN, Talat (1989). "Türk Dil ve Dialektlerinin Yeni Bir Tasnifi", *Erdem*, S.13, s.141-168.
TrkmÇ.Tü: (Haz. TEKİN Talat vd.) (1995). *Türkmence-Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dili Araştırmaları Dizisi 18.
HAMZAYEV M.Ya, vd (1962) *Türkmen Dilinin Sözlüğü*, Aşgabat.
BASKAKOV, N. A. ve KARRIEVA, B. A. ve HAMZAEVA, N. Ya (1968). *Türkmensko-Russkiy Slovar*, Moskva.
TS: *Tarama Sözlüğü VI*, (1963-1972). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, (1982). İstanbul: Dergâh Yayınları.
TüSl.: *Türkçe Sözlük*, (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
USER, H. Şirin (2006). *Başlangıçtan Günümüze Türk Yazı Sistemleri*, Ankara.
YILDIZ, Mustafa (2009). "Nogay Türkçesinin Söz Varlığındaki Divanü Lügati't-Türk Kaynaklı Oğuzca Kelimeler", *Turkish Studies*, Volume: 4, Issue: 3, s. 2322-2337.